

ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

CLARIFICATION OF THE MODEL OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS IN ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF MULTY-DEGREE EDUCATION

У статті розкрито особливості формування професійної компетентності майбутніх фахівців за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; вказано суперечності, що мають місце у підготовці здобувачів освіти. Метою статті є з'ясування змісту та складників структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти. Завданнями стали: аналіз сучасних підходів до підготовки майбутніх фахівців за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; визначення та характеристика змісту структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності за зазначеним фахом. Проведено контент-аналіз, що дав можливість сформулювати поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» як комплексне, багатокomпонентне особистісно-психологічне утворення на основі інтеграції знань, умінь і навичок, цілеспрямованої практичної підготовки, здатності індивідуума до самовдосконалення та самовираження у підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності на основі сформованих громадянських та морально-етичних цінностей.

Запропоновано авторську концепцію, що знайшла відображення в структурно-функціональній моделі. Метою моделі є формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті ступеневої освіти. Сформульовано й охарактеризовано її блоки: організаційно-педагогічний (мета, завдання, методологічні підходи та принципи формування професійної компетентності); методично-практичний (складники формування професійної компетентності, педагогічні умови, методи професійно-інтегративної технології навчання та форми); контрольню-результативний (компоненти, показники, рівні, результат).
Ключові слова: професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, професійно-

інтегративна технологія навчання, ступенева освіта, структурно-функціональна модель, блоки моделі.

The article describes the peculiarities of formation of professional competence in future specialists of the specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities"; pointed out the contradictions that occur in the training of students. The purpose of the article is to clarify the content and components of the structural and functional model of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities in the system of stage education. The tasks were: analysis of modern approaches in the training of future specialists of the specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities"; definition and characterization of the content of the structural-functional model of professional competence formation in chosen specialty. The content analysis made it possible to formulate the concept of "professional competence of future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activity" as a complex, multicomponent personality-psychological term based on the integration of knowledge, skills, purposeful practical training, the ability to self-expression in trading and exchange activities which are based on civic and moral ethical values.

The author's concept, which is reflected in the structural-functional model is offered. The purpose of the model is to build the professional competence in future professionals in entrepreneurship, trade and exchange activities in the context of a multy-degree education. Its blocks are formulated and characterized: organizational and pedagogical (purpose, tasks, methodological approaches and principles of professional competence formation); methodological and practical (components of formation of professional competence, pedagogical conditions, methods of vocational-integrative learning technology and forms); test-resultant (components, indicators, levels, result).

Key words: professional competence of future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activity, vocational-integrative learning technology, multy-degree education, structural and functional model, blocks of the model.

УДК [37.011.3-052:330]:378.4.046(043.5)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-3-16>

Стеблюк С.В.,

канд. пед. наук, викладач
Мукачівського кооперативного
торговельно-економічного коледжу

Постановка проблеми. Нормативно-правова база України (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту») регулює розвиток професійної освіти, що спрямований на формування у майбутніх фахівців компетентностей, адаптованих до європейських стандартів. Постановою Кабінету Міністрів від 29.04.2015 р. введено спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» галузі знань 07 «Управ-

ління та адміністрування» [6], що забезпечило широкопрофільну, інтегровану підготовку фахівців економічної сфери. Відповідно, розроблено Стандарт вищої освіти за цією спеціальністю, в якому зазначено перелік компетентностей – інтегральну, загальні, спеціальні. Нові підходи до формування професійної компетентності, з'ясування її складників спонукало наукову спільноту до проведення досліджень із зазначеної проблеми.

Контент-аналіз наукових пошуків свідчить, що підготовка майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності досліджена не в комплексі, а за окремими напрямками, що викликає певні суперечності між: вимогами ринку праці та потребою у фахівцях, що мають систему сформованих компетентностей у галузі підприємництва, торгівлі та біржової справи; вимогами ступеневої освіти та практичною підготовкою спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; традиційною системою підготовки та необхідністю впровадження інноваційних технологій навчання; розумінням необхідності реформування ступеневої професійної освіти в Україні, переосмислення її методологічних основ та закордонним досвідом; наявними якостями особистості й утвердженими європейськими цінностями. Це зумовило розробку концепції формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності у системі ступеневої освіти, що знайшла відображення в структурно-функціональній моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність» стали предметом уваги вітчизняних і зарубіжних науковців (Н. Бібік, О. Глузман, М. Головань, І. Зязюн, В. Кремень, О. Локшина, В. Луговий, Н. Ничкало, С. Перрі, Дж. Равен, О. Романовський, О. Савченко, Л. Спенсер і С. Спенсер та ін.). Наведемо найбільш типові визначення поняття «професійна компетентність»: інтегративна якість особистості, яка визначає здатність фахівця розв'язувати професійні проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності з опорою на наявні особистісні якості: знання, вміння, навички, життєвий досвід, здібності, цінності та нахили, представлені у вигляді сукупності компетенцій [1, с. 6]; сукупність професійних та особистісних властивостей фахівця, що поєднує у собі фундаментальні знання економічної теорії, інноваційне економічне мислення, навички аналізувати та встановлювати міжособистісні зв'язки; вміння обирати оптимальний стиль спілкування у різних бізнес-ситуаціях та здатність їх застосовувати на практиці з використанням інноваційних технологій на основі операційних систем [5, с. 15]; комплекс набутих у результаті фахової підготовки, самонавчання, власного професійного досвіду знань, умінь і навичок у сферах економічних наук, а також ділової комунікації, партнерства, здатність до вільного оперування ними, а також ефективного застосування під час практичної економічної діяльності; здатність до творчого, нестандартного розв'язання економічних ситуацій, продукування оригінальних економічних ідей на основі мотиваційної цілеспрямованості особистості до успішної економічної діяльності [7, с. 7].

Проведений аналіз змісту дефініції «професійна компетентність» дав змогу сформулювати поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» як: комплексне, багатокomпонентне особистісно-психологічне утворення на основі інтеграції знань, умінь і навичок, цілеспрямованої практичної підготовки в системі ступеневої освіти, здатності індивідуума до самовдосконалення та самовираження у підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності на основі сформованих громадянських та морально-етичних цінностей.

Мета статті – з'ясування змісту та складників структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти. Завдання – аналіз сучасних підходів до підготовки майбутніх фахівців за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»; визначення та характеристика змісту структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності за зазначеним фахом.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У процесі наукового пошуку нами вивчалася традиційна система навчання та формувалася модель підготовки фахівців на основі Стандарту вищої освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Дослідження було спрямоване на визначення методологічних підходів, дидактичних та специфічних принципів навчання, впровадження професійно-інтегративної технології навчання, що передбачала комплекс інноваційних методів та прийомів. У статті не акцентується увага на формулюванні поняття «модель», позаяк ця дефініція має місце в науковому обігу [2; 3; 4 та ін.].

Під моделлю формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти розуміємо цілісну педагогічно обґрунтовану субстанцію, в якій сформульовано педагогічні умови, методологічні підходи, принципи, методи професійно-інтегративної технології формування професійної компетентності, взаємозв'язок компонентів та показників, що спрямовані на підготовку конкурентоздатного спеціаліста зі сформованими цінностями.

Блоками структурно-функціональної авторської моделі формування професійної компетентності є: організаційно-педагогічний (мета, завдання, методологічні підходи та принципи формування професійної компетентності); методично-практичний (складники формування професійної компетентності, педагогічні умови, методи професійно-інтегративної технології навчання та форми); контрольо-результативний (компоненти, показники, рівні, результат).

Організаційно-педагогічний блок передбачав аналіз нормативно-правової бази дослідження, вивчення наукових розвідок з проблеми у вітчизняній та зарубіжній літературі і з'ясування педагогічних основ формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Він містить мету, завдання, методологічні підходи, принципи формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Метою моделі є формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті ступеневої освіти. Завдання – сформувати у студентів професійну компетентність у процесі застосування інноваційних методів навчання професійно-інтегративної технології. Серед методологічних підходів визначено компетентнісний, інтегративний, професійно орієнтований, акмеологічний.

Компетентнісний підхід дасть можливість сформувати у майбутнього фахівця здатність удосконалювати свою професійну діяльність упродовж життя, бути готовим до викликів, зумовлених соціально-економічними змінами, динамікою ринку праці тощо. Ключовою стає здатність здобувачів освіти розв'язувати специфічні завдання у майбутній професійній діяльності на основі здобутих компетенцій, мати сформовані громадянську позицію та моральні-етичні якості.

Інтегративний підхід забезпечує єдність освітнього процесу в системі ступеневої освіти і тенденцію підготовки майбутнього фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, конкурентоздатного на вітчизняному та європейському економічному просторах. Проте процес інтеграції має відбуватися з урахуванням особливостей української національної освітньої ідентичності, накопиченого досвіду вітчизняними вченими. Вважаємо, що інтеграція ґрунтується на об'єднанні академічних та професійних знань, на основі єдності змісту, предмета, мети викладання професійно спрямованих дисциплін, взаємозв'язку дефініцій. В основі реалізації інтегративного підходу є поєднання моделей інтеграції (частково-міждисциплінарної, індуктивно-цілісної, комплексно-синтетичної), методів та прийомів професійно-інтегративної технології навчання, індивідуальної та групової роботи, що сприятиме формуванню складників професійної компетентності, комплексної системи компетенцій за різними освітніми ступенями. Зазначений підхід дає можливість спроектувати і сконструювати професійно орієнтований, що забезпечить професійну здатність майбутнього фахівця.

Професійно орієнтований підхід передбачає формування професійної компетентності здобувача освіти, виходячи зі Стандарту вищої освіти, вимог роботодавців до компетентностей випускника, забезпечення сучасних посад висококвалі-

фікованими спеціалістами. Цьому сприятиме розробка професійно орієнтованих завдань із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Освітнє середовище, побудоване за таких умов, дасть можливість наблизити зміст і методи теоретико-практичного навчання до майбутніх професійних потреб. Зазначений підхід уможливить розв'язання таких завдань: сформувати академічно-професійні вміння і навички; розвивати креативність особистості як важливий чинник для майбутньої професійної діяльності у конкурентному середовищі; сформувати європейські цінності в умовах зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідність акмеологічного підходу в освітньому процесі є очевидною, позаяк розвиток підприємництва в Україні, економічні реформи потребують майбутнього фахівця з новим економічним мисленням, креативного лідера, що вміє прогнозувати і бачити результати своєї діяльності, водночас є відповідальним, чесним. Єдність професійного виховання й саморозвитку в комплексі забезпечить формування європейських морально-етичних цінностей.

Взаємозв'язок методологічних підходів і дидактичних та специфічних принципів дасть можливість дослідити сучасні тенденції в розвитку професійної освіти і скласти власне бачення щодо формування професійних компетентностей – інтегральної, загальних та спеціальних; економічної, підприємницької, загальнокультурної – у майбутніх фахівців з підприємництва.

Методично-практичний репрезентує добірку традиційних та інноваційних методів навчання професійно-інтегративної технології на основі забезпечення студентоорієнтованого середовища, зміст та спрямування практичної підготовки. Зазначений блок у моделі переданий через форми, методи навчання професійно-інтегративної технології майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, які забезпечують успіх викладачеві у досягненні поставленої мети і завдань.

Серед методів нами виокремлено традиційні (стосуються складників лекційних та практичних занять) у модифікації автора («економічне решето», «шкала думок», візуалізація, «лідиринг» «пошук інформації», тестування, моделювання, метод проєктів, метод «кейс», «Рафт», сторітелінг, «Діамант 9». «Мета план» та ін.); професійно-інтегративну технологію (методи: «спіральної дискусії», ділової пропозиції, «під мікроскопом», «позначка», «ескіз», «економічна плутанка», «асоціація», «розгортання (згортання)», економічний закарпатський калейдоскоп, «працюємо спільно», «стоп, ідея», «професійний вузол», «формула успіху», «синтез думок», «економічне есе», «професійна композиція», «інтелект-форум», «конструктивно-аналітичний» та ін.); методи позааудиторної діяльності (майстер-класи, тренінги, медіапроєкти,

відеорежюме, професійного дослідження в рамках міжнародних проєктів та ін.).

Серед форм визначено: аудиторні: лекції, семінарське, практичне, заняття-квест, заняття на виробництві, бінарне, інтегровані; позааудиторні: науковий гурток, економічні змагання, віртуальні економічні ігри, «бізнес-симуляції», імпровізовані проєкти, круглі столи, заняття-подорожі, навчання на підприємствах, міні-конференції, імітаційні ігри, ярмарки вакансій, участь у всеукраїнських та міжнародних проєктах, стартапах.

Контрольно-результативний – формування професійної компетентності реалізовувалось через взаємозв'язок компонентів з такими показниками, як: психолого-корекційний, академічно-професійний, комунікативно-діяльнісний, аксіологічний. Визначено рівні професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: низький (репродуктивний); середній (оптимально-продуктивний); достатній (продуктивний); високий (конструктивно-творчий).

Низький рівень (репродуктивний). Студент вимушено вчиться за спеціальністю; наявна байдужість до підприємницької діяльності, що зумовлена його особистими міркуваннями; наявний низький рівень прояву комунікативних та організаційних схильностей, комунікабельності; слабо виражена здатність до самоконтролю й самоаналізу, емоційно врівноважений; недостатньо володіє базовими та професійними знаннями, термінологією, припускається значних помилок у їх формулюванні; низький рівень розвитку прогнозування та інноваційності, морально-етичні якості слабо сформовані.

Середній (оптимально-продуктивний). Студент ще не визначився у своєму ставленні до професії, немає чітко вираженої професійної мотивації, частково сформовані задатки до підприємництва, особистісні якості потребують розвитку; притаманний середній рівень прояву комунікативних та організаційних схильностей, комунікабельності; здатний до самоконтролю, але не до самоаналізу, емоційно врівноважений; володіє базовими та професійними знаннями, термінологією, припускається окремих неточностей у їх формулюванні, середній рівень розвитку прогнозування та інноваційності; не досить сформовані морально-етичні якості щодо підприємництва.

Достатній (продуктивний). Студент прагне до професійної діяльності з обраної професії, проте готовий до реалізації себе в дотичній (економічній) сфері, наявні задатки до того, щоб стати підприємцем; спостерігається високий рівень прояву комунікативних та організаційних схильностей; здатний до самоконтролю та самоаналізу, емоційно врівноважений; володіє базовими та професійними знаннями, термінологією, припускається окремих неточностей у їх формулюванні; достатній рівень розвитку прогнозування та інно-

ваційності; наявна громадянська зрілість, сформовані морально-етичні якості.

Високий (конструктивно-творчий). Студент прагне до оволодіння обраною професією, хоче в майбутньому працювати і далі вдосконалюватися; наявні задатки до того, щоб стати підприємцем; властивий дуже високий рівень прояву комунікативних та організаційних схильностей, комунікативності; здатний до самоконтролю та самоаналізу, наявна обізнаність з економічними поняттями, їх тлумаченням; високий рівень розвитку прогнозування та інноваційності; висока громадянська зрілість, сформовані морально-етичні якості.

Забезпечення цілісності моделі досягається завдяки студентоорієнтованому середовищу, що передбачає педагогіку партнерства в рамках студентоорієнтованої освіти.

Висновки. Отже, нами розглянуто сучасні проблеми у підготовці майбутніх фахівців за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», проведено наукові пошуки щодо визначення змісту структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності. Вона передбачає комплекс взаємопов'язаних елементів, що включає такі блоки, як: організаційно-педагогічний, методично-практичний, контрольно-результативний. Коротко охарактеризований кожен із них.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у характеристиці результатів експериментального дослідження щодо застосування професійно-інтегративної технології навчання у закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болюбаш Н.М. Формування професійної компетентності у майбутніх економістів засобами мережевих технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2011. 21 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
3. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
4. Економічний термінологічний словник-довідник / уклад. А. Бабенко та ін. Дніпропетровськ, 2013. 460 с.
5. Наливайко Т.В. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2019. 21 с.
6. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>.
7. Хоружий К.С. Методика застосування інформаційної системи управління якістю освіти майбутніх економістів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання. Київ, 2015. 22 с.